

Демографски преглед

Београд

Година XIV

Број 52/2014

ПРИСИЛНИ МИГРАНТИ СА ПРОСТОРА БИВШЕ СФРЈ

КОНТИНУТИТЕТ И ПРОМЕНЕ

БРОЈНОСТИ И СОЦИОДЕМОГРАФСКИХ КАРАКТЕРИСТИКА

Иако је од ратних дешавања на простору бивше Југославије прошло више од двадесет година, Србија је и даље европска земља са највећим бројем избеглица, и једна од светских земаља која се суочава са феноменом продуженог избеглиштва¹. Избеглице из Босне и Херцеговине и Хрватске у Србији сврстане су међу пет приоритетних ситуација продуженог избеглиштва (UNHCR ExCom, 2008). Максималан број присилних миграната² регистрован је Пописом избеглица у Србији 1996, када је забележено 617.728 лица, од чега 537.937 избеглица и 79.791 ратом угрожених лица, која према међународним нормама нису имала право на избеглички статус. Лица са статусом избеглице 2011. чинила су свега 12% од максимално забележеног броја избеглица у Србији 1996. године. Промене у бројности ове популације резултат су натурализације, повратка у земље порекла, пресељења у треће земље, и деловања морталитета у избегличкој популацији. Највећи број избеглица је укинуо избеглички статус ради издавања докумената Републике Србије.³ Од 2001, када су створене законске могућности за поједностављено добијање држављанства за избеглице, „више од 200.000 лица стекло је држављанство Републике Србије, што представља највећи процес интеграције у Европи“ (Влада Републике Србије, 2009: 26). На достигнути ниво законске интеграције присилних миграната у Србији указује податак да 58,3% ових лица има држављанство Републике Србије. Поред олакшаних услова за стицање држављанства Републике Србије велики број присилних миграната (37,7%) искористио је и могућност стицања двојног држављанства. Међутим, иако је Република Србија 2011. приступила Конвенцији УН о статусу лица без држављанства из 1961. године, више од 3.000 присилних миграната у Србији су апатриди. Већина присилних миграната без држављанства рођена је у Хрватској, што указује на њихов отежан приступ

документима. Лица без држављанства чине готово два одсто од укупне популације присилних миграната рођених у Хрватској.

С обзиром да је културна интеграција олакшана историјском и етничком (преко 94% су лица српске националности), повезаношћу присилних миграната и „домицилног“ становништва, те непостојањем језичке баријере, школовање, запосленост и услови становања чине најважније социо-економске димензије интеграције присилних миграната у Србији.

Подаци о лицима која су као главни разлог доласка у Републику Србију навела принудно пресељење (табела 1) односе се, како на лица са статусом избеглице, тако и на бивше избеглице. Пописом становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, регистровано је 277.890 присилних миграната, што је 3,9% укупног становништва. Број ових лица смањен је за 101.245 лица у међупописном периоду 2002-2011, а њихов удео у укупном становништву Србије за 1,2%.

Табела 1. Промене у бројности присилних миграната, 2002-2011, по подручјима

	2002	2011
Република Србија	379 135	277 890
Централна Србија без Београда	81 372	43 627
Војводина	186 463	142 600
Београд	111 300	91 663
Косово и Метохија	-	-
Структура у %		
Република Србија	100%	100%
Централна Србија без Београда	21,5	15,7
Војводина	49,2	51,3
Београд	29,3	32,9
Косово и Метохија	-	-

Иако се број и удео присилних миграната у становништву Србије смањује запажа се тренд повећања удела лица са ранијим пребивалиштем у Хрватској, када је реч о особама са избегличким статусом. Ови подаци потврђују бројније проблеме

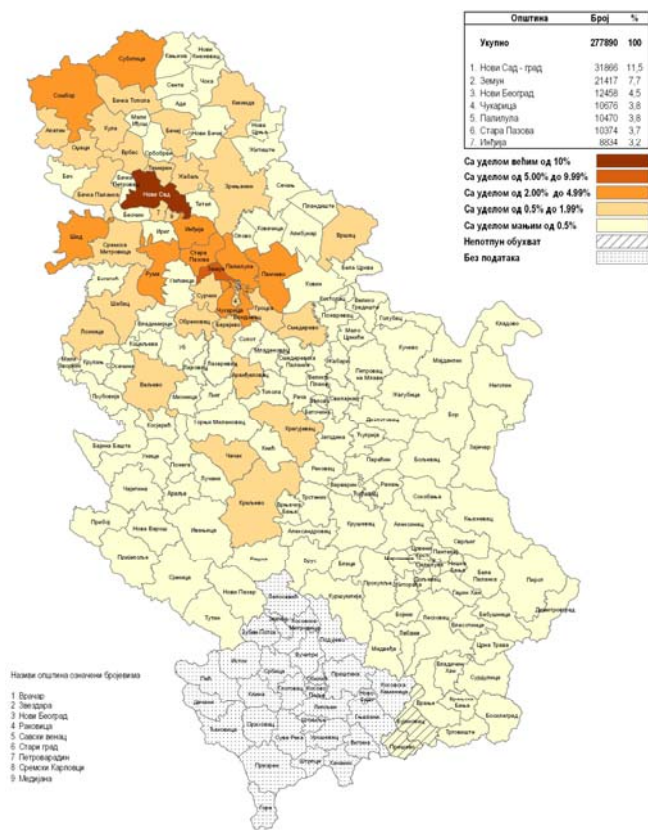
¹ УНХЦР дефинише као дуготрајну избегличку ситуацију ону где су избеглице у егзилу више од пет година.

² У даљем тексту под појмом присилни мигранти подразумеваће се присилни мигранти са простора бивших република СФРЈ.

³ Подаци се односе на Републику Србију без података за АП Косово и Метохија.

са којима се суочавају избеглице из Хрватске, у односу на популацију избеглица из Босне и Херцеговине, а тичу се поврата имовине и станарских права, неисплаћених пензија, признавања радног стажа и оптужби за ратне злочине. Посматрано по држави ранијег пребивалишта присилних миграната 2011, скоро две трећине су из Хрватске, а једна трећина из Босне и Херцеговине. Број присилних миграната из других бивших република СФРЈ, Словеније и Македоније, знатно је мањи (7.240), те ова лица заједно чине 2,9% од укупне посматране популације.

Карта 1. Присилни мигранти по општини становања, проценат миграната од укупног броја, Попис 2011.

У односу на 2002. годину дошло је до одређених промена у концентрацији присилних миграната, у смислу да је удео овог становништва у Војводини и Београду повећан, а на простору централне Србије без Београда смањен. Присилни мигранти са простора Македоније, једина су група посматраног становништва која је бројнија на подручју Србије-Југ у односу на Србију-Север. Висока просторна концентрација присилних миграната огледа се у чињеници да је у седам општина настањено чак 38% свих присилних миграната. Најизраженија концентрација присилних миграната је у градовима Београд (91.663) и Нови Сад (31.866). На простору

Града Београда живи једна трећина присилних миграната у Републици Србији.

Када се посматра удео присилних миграната у укупном становништву највеће процентно учешће имају општине Шид (19,3%), Инђија (18,6%) и Сремски Карловци (17,6%). Уочава се висок степен урбанизације популације присилних миграната у Србији, где 63,8% ових лица живи у градским насељима, што је више од процентног учешћа градског у осталом становништву.

Старосно-полна структура

Присилни мигранти у просеку су нешто старији (43,4 године) од укупног становништва Републике Србије (42,2 године). Посматрано по регионима, највећу просечну старост имају присилни мигранти у Региону Јужне и Источне Србије. Анализа старосне структуре ове популације показује да је најизразитији удео лица старих између 50 и 59 година, док су то 2002. била лица старости од 40 до 49 година. У периоду између два пописа становништва у Србији дошло је до повећања удела присилних миграната у старости већој од 70 година, док је смањен удео деце старе од 10 до 19 година. Становништво старости од 10 до 19 година и становништво старије од 60 година има мањи удео у популацији присилних миграната, него у укупном становништву Србије без присилних миграната. Насупрот томе, у структури популације присилних миграната према десетогодишњим старосним групама већи удео чине лица старости 20-29, 30-39, 40-49 и 50-59 година, него што је то код „домцилног“ становништва.

Табела 2. Структура присилних миграната по десетогодишњим старосним групама и полу, 2011.

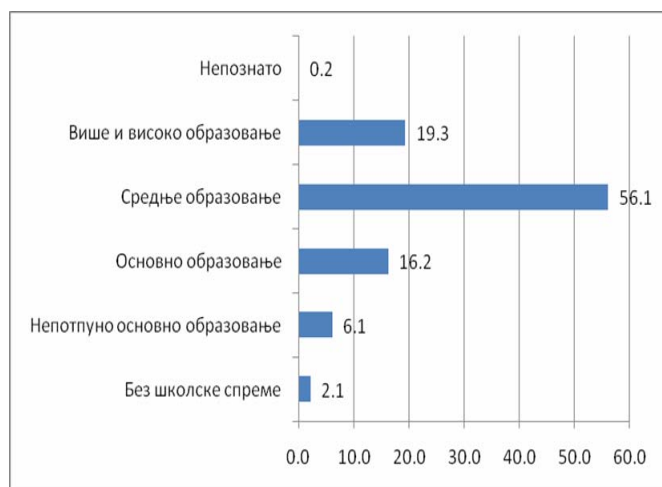
	Укупно	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70 +
Свега	277890	11183	22499	42268	47191	44562	51967	31439	26781
Мушкарци	137098	5697	11754	21751	23474	21986	25597	15748	11091
Жене	140792	5486	10745	20517	23717	22576	26370	15691	15690
		%							
Свега	100	4,0	8,1	15,2	17,0	16,0	18,8	11,3	9,6
Мушкарци	100	4,2	8,6	15,9	17,1	16,0	18,7	11,5	8,2
Жене	100	3,9	7,6	14,6	16,8	16,1	18,8	11,1	11,0

У односу на „домцилно“ становништво, мањи удео старих лица у старосној структури присилних миграната делимично се може образложити чињеницом да су се за репатријацију претежно одлучивала старија лица. Релативно низак удео лица старих 65 и више година објашњава се и претпоставком о већој смртности од уобичајене за лица исте старости код „домцилног“ становништва (Пенев, 2006).

Образовање

Највећи број присилних миграната у Србији је имао средњу школску спрему у 2011. У поређењу са подацима из Пописа становништва 2002, уочава се пораст удела лица са средњим, вишим и високим образовањем, уз смањење удела лица без школске спреме, са непотпуним основним образовањем и основним образовањем у популацији присилних миграната. Оно што је неповољно јесте чињеница да је четвртина лица са основним образовањем у радно способном добу, и то у старости 30-49 година, што се неповољно одражава на њихову конкурентност на тржишту рада, имајући у виду да је економска адаптација у позитивној вези са степеном образовања. Удео лица без школе и са непотпуним основним образовањем у структури присилних миграната према школској спремни најнижи је у Београдском региону.

Графикон 1. Присилни мигранти стари више од 15 година према школској спремни (%), 2011.

Постоје велике разлике у степену образовања присилних миграната према полу. На свим нивоима образовања удео мушкараца је већи у односу на удео жена, мада су ове разлике најмање изражене код лица са вишом и високом школском спремом. Уочава се да жене чине 94% свих присилних миграната без школске спреме.

Премда у Србији постоји тренд побољшања образовне структуре становништва, присилни мигранти имају нешто повољнију образовну структуру у односу на остало становништво старије од 15 година. У поређењу са „домицилним“ становништвом, образовну структуру присилних миграната одликује мањи број лица без школске спреме, са незавршеним основним образовањем и основним образовањем, и већи удео лица са

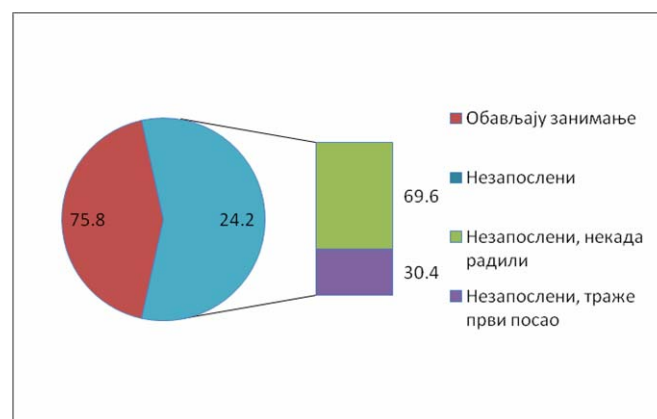
средњим, вишим и високим образовањем. Већи удео лица са средњим, вишим и високим образовањем у популацији присилних миграната у односу на „домицилно“ становништво забележен је и Пописом становништва 2002. (Станковић, Лађевић, 2004).

Економска активност

У Републици Србији, Пописом 2011. године, регистровано је 135.638 (48,8%) економски активних присилних миграната. Од тога највећи број лица обавља занимање, док је број незапослених знатно мањи (графикон 2). Посматрано према старости, међу економски активним присилним мигрантима у Србији, као и у случају „домицилног“ становништва, најзаступљенија је старосна група 30-49 година, која чини 28,7% свих активних лица.

Премда је општа стопа активности присилних миграната већа него за становништво Србије без присилних миграната, ова лица су у мањој мери запослена. Стопа незапослености присилних миграната 2011. износила је 24,2% и нешто је виша у односу на „домицилно“ становништво. Највиша стопа незапослености присилних миграната, као и у случају „домицилног“ становништва, је у Региону Јужне и Источне Србије.

Графикон 2. Економски активни присилни мигранти (%), 2011.

На тешкоће у прилагођавању присилних миграната тржишту рада у Србији указује и структура незапослених лица, односно податак да у укупном броју незапослених нешто више од две трећине чине лица која су некад радила, а једну трећину они који траже први посао. У структури незапослених присилних миграната према полу, једнако као код „домицилног“ становништва, преовладавају мушкарци (55,2%), и то нарочито у групи лица која су некада радила (56,3%). Положај младих присилних миграната на тржишту рада

веома је неповољан. Посматрано према старости, највиша је стопа незапослености младих (15-24 године), која износи 43,9%.

И поред нешто више стопе незапослености присилних миграната у односу на „домицилно“ становништво, те актуелне друштвено-економске ситуације у земљи, треба истаћи да се уочава тренд смањења стопе незапослености присилних миграната у периоду 2002-2011.

На нивоу Републике Србије за присилне мигранте најзначајније су услужне делатности, нарочито у Београдском региону. Највећи број ових лица ради у области трговине на велико и мало, а по бројности следе запослени у прерађивачкој индустрији и грађевинарству. У поређењу са становништвом Србије без присилних миграната, присилни мигранти су у знатно мањој мери ангажовани у примарном (6,5% према 15,1%), а више у другим секторима делатности.

Услови становања

Питања запошљавања и становања присилних миграната, као индикатори процеса интеграције, узајамно су повезана. Према подацима Пописа 2011. највећи број присилних миграната станује у становима. У другој врсти стамбене јединице (пословна просторија, нужни или колективни смештај) живи око 1.300 домаћинстава присилних миграната, од чега је највећи број у Београдском региону. Након бројних пројеката стамбеног збрињавања избеглица смештених у колективним центрима, број колективних стамбених јединица у којима су били смештени присилни мигранти 2011. износио је 62. Посматрано по основу по коме домаћинство користи стан 2011, највећи број станова присилних миграната је био у власништву (73,2%). По заступљености следи подстанарство (13,7%),⁴ сродство (7,2%) и закуп (5,1%).⁵ У односу на присилне мигранте укупно становништво Србије у већој мери поседује стан у власништву (88,3%), док је становање по основу закупа, сродства, а нарочито подстанарства (4,6%) знатно мање заступљено.

Највећи број станова настањених присилним мигрантима 2011. има инсталације водовода, канализације и електричне енергије. Међутим, на

⁴ Подстанарство подразумева да домаћинство користи цео стан или део стана на одређено време, на основу писаног уговора или усменог договора са власником или закупцем стана.

⁵ Закуп подразумева да домаћинство користи стан на неодређено време, на основу уговора о закупу.

јавну комуналну мрежу прикључено је свега око половине станова настањених присилним мигрантима. Иако је доста тога учињено за решавање стамбених питања присилних миграната у колективним центрима, потребне су даље мере усмерене ка овом становништву које станује у неусловним просторијама. Могућност располагања имовином у земљи порекла у директној је вези са решавањем стамбених потреба ових лица.

*
* *

Иако имиграција у Србију није значајнијег обима, процес придруживања Европској унији и повећан број тражилаца азила који су у транзиту кроз Србију намећу потребу за развијањем и унапређивањем механизма интеграције. Истраживања у области интеграције присилних миграната и имиграната уопште, те поређења различитих искуства прве и друге генерације ових популација и њиховог утицаја на локалне заједнице, у функцији су јавних политика. У том смислу, анализа различитих аспеката интеграције присилних миграната са простора бивших република СФРЈ у Србији омогућава стицање нових сазнања корисних за будуће управљање миграцијама.

Литература

Влада Републике Србије (2009). *Стратегија за управљање миграцијама*. Службени гласник Републике Србије, бр. 59/09.

Лађевић, Петар, Владимир Станковић (2004). *Избеглички корпус у Србији према подацима пописа становништва 2002*. Београд: Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе.

Пенев, Горан (2006). Структура становништва по полу и старости. У Горан Пенев (ур). *Становништво и домаћинства Србије према попису 2002. године*. Београд: Друштво демографа Србије, ИДН-ЦДИ, РЗС, 2006, 109-138.

UNHCR ExCom (2008), Protracted Refugee Situations: Revisiting the problem, Standing Committee, 42 nd Meeting, EC/59/SC/CRP.13 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/486903142.html> (15.07.2014)

Др Весна Лукић